

“ЗЕЛЕНА АРХІТЕКТУРА” СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ПРОЕКТИ ТА РЕАЛІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Зінчук Т. О., д. е. н., професор
Житомирський національний агроекологічний університет

Ключовою умовою інтеграції України в ЄС є послідовна імплементація основних положень Спільної аграрної політики (САП) у вітчизняному аграрному секторі економіки. У стратегії розвитку ЄС

аграрна політика набула першорядного значення, з огляду на що з початку його заснування і дотепер залишається найгострішою серед існуючих суперечностей, торкаючись різнобічних аспектів розвитку сільського господарства, зокрема органічного виробництва та продовольчої безпеки.

У *широкому розумінні* мета САП ЄС спрямована на “збереження економічного сектора з нестандартними інституційними та соціальними рисами – соціально та економічно неоднорідного, “багатофункціонального” і заснованого на праці членів родини на сімейних фермах, що не дає змоги запровадити тут принципи промислового виробництва та конкурентних ринків” [1, с. 282]. У *вужькому розумінні* метою САП ЄС є гарантоване виробництво достатньої кількості продовольства й забезпечення продовольчої безпеки і добробуту сільського населення країн-членів цієї організації.

Основною формою господарювання в ЄС є фермерські господарства сімейного типу. Незважаючи на невеликі розміри землеволодіння (більше 70% європейських фермерів мають в обробітку менше 5 га сільськогосподарських угідь), 14 млн фермерів забезпечують умови для функціонування 250 тис. переробних підприємств, 200 тис. гуртових та 500 тис. роздрібних торговельних компаній. Причому середньостатистичний фермер ЄС має в обробітку лише 12 га сільськогосподарських угідь [7, с. 12]. Значні площі під органічне землеробство (8,4 млн га) надали можливості для реєстрації більш, ніж 300 тис. виробників органічної продукції, 35 тис. переробних підприємств і 3 тис. імпортерів. Щорічний обіг продукції органічного виробництва в ЄС складає більш, ніж 20 млрд євро.

Хоча частка сільського господарства у європейському ВВП не перевищує 2,5 %, САП є найбільш затратним проектом ЄС, який поглинає майже третину усіх коштів видаткової частини його бюджету (табл. 1). При сумарному бюджеті ЄС у 2014 р. – 138,6 млрд євро, витрати на сільське господарство та сільський розвиток склали 59,993 млн євро. Тривалий процес формування та функціонування САП ЄС віддзеркалює такі її риси, як цілісність і прогресивність, незважаючи на деяку забюрократизованість та суперечності у методах й інструментах регулювання. Водночас САП ЄС характеризується багатоаспектністю напрямів, серед яких на сучасних етапах її реформування домінуючим є екологічний фактор.

В умовах глобалізації світової економіки, внутрішньої загрози індустріалізації суспільства, зовнішнього впливу конкурентів (зокрема, таких як США, Китай, Індія), кліматичних змін захисна стратегія

модернізації сільського господарства у бік екологізації та органічного виробництва є визначальним принципом існування ЄС.

Таблиця 1

Бюджетні витрати на спільну аграрну політику ЄС, млн євро

Статті витрат	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Бюджет ЄС	147443,3	147085,4	138634,5
Витрати на сільське господарство та сільський розвиток, всього: у т.ч.:	59514,1	58851,9	57993,6
- адміністративні витрати	132,9	133,2	133,1
- інтервенції аграрних ринків	3406,0	2773,4	2496,3
- прямі доплати	40880,0	40931,9	41240,8
- сільський розвиток	14591,7	14805,0	13987,3
- передінтеграційні заходи у сфері сільського господарства та сільського розвитку	231,2	259,3	90,0
- міжнародні аспекти реалізації САП	3,6	6,6	6,7
- аудит сільськогосподарських витрат	110,4	84,9	6,8
- політична стратегія та координація політики у сфері сільського господарства та сільського розвитку	45,6	27,3	32,6

Джерело: [2, с. 119].

САП ЄС на сучасному етапі реформування удосконалюється у напрямі охорони навколишнього природного середовища, збереження рослинного та тваринного світу, біологічного різноманіття, органічного виробництва, що відповідає поряд з виробництвом продуктів харчування, постулатам розвитку ЄС. Стратегічні орієнтири екологічного розвитку САП ЄС реалізуються в рамках двох програмних документах: перший – це Концепція довготривалого стійкого розвитку (прийнята у 1992 р. на конференції у Ріо-де-Жанейро, Бразилія), якою стосовно аграрного сектора передбачено соціально-економічний розвиток і забезпечення охорони навколишнього природного середовища та, другий, – це Лісабонська стратегія, яка визначає провідним принципом ЄС гармонійний (з природою) розвиток. Більше половини європейців (57 %) вважають, що САП ЄС повинна стимулювати виробництво екологічно чистих та безпечних продуктів харчування, зокрема органічної продукції.

У Загальноєвропейській стратегії в сфері біологічного та ландшафтного різноманіття (2004–2008 рр.) передбачено виявлення зон високої продуктивної цінності (ВПЦ) у сільськогосподарських екосистемах, де за допомогою відповідних інструментів управління сільським розвитком створюється режим заощадливого біорізноманіття з метою підтримки економічної життєздатності таких зон та недопущення їх перетворення у занедбані угіддя. Експертні висновки спеціалістів свідчать, що приблизно 20 % сільської місцевості ЄС належить до категорії сільськогосподарських угідь ВПЦ, які є найсприятливішими для виробництва органічної рослинницької та тваринницької продукції. Директивою ЄС 1783/2003 передбачено систему заходів, що сприяють діалогу між сектором біорізноманіття та агровиробництвом, серед яких:

- послаблення розповсюдженості нині у європейському регіоні тенденції до інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, скорочення різноманіття сільськогосподарських культур та порід тварин, збільшення площ деградованих земель;
- врахування у реформах САП ЄС аспектів збереження та сталого використання біорізноманіття у схемах фінансового субсидування та стимулювання;
- нарощування потенціалу сільської місцевості шляхом розповсюдження цілеспрямовано підготовленої інформації про використання сільськогосподарських угідь ВПЦ з врахуванням факторів біорізноманіття;
- підвищення інформованості громадськості щодо стану локальних та традиційних ринків, а також сприяння підтримці та розвитку місцевих ринків з метою збереження біорізноманіття в аграрному секторі.

Проблеми необхідності дотримання природоохоронних заходів та способи їх вирішення знайшли своє відображення в агроекологічних програмах, насамперед, постанові Європейського парламенту й Європейської Ради № 306/2013 щодо фінансування, менеджменту та моніторингу САП ЄС та вирішення екологічних завдань через реформування існуючих об'єктів (рис. 1), а також в стратегії Європа 2020. Зокрема, одним із пріоритетних напрямів реалізації стратегії є стале зростання, а саме: просування більш ресурсоефективної, “зеленої” та конкурентоспроможної економіки.

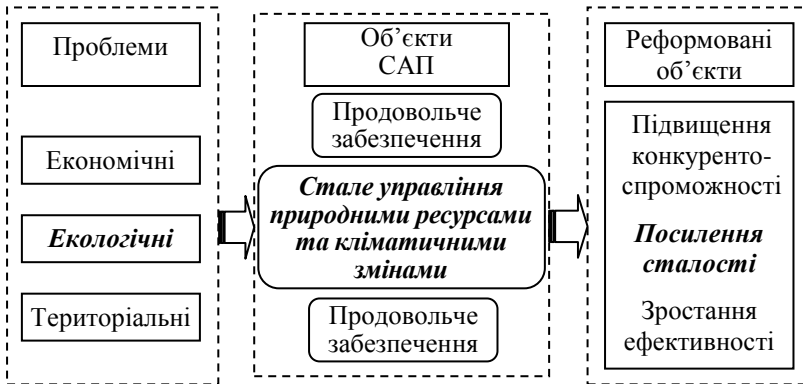

Рис. 1. САП ЄС після 2013 р.:
від проблем до реформованих об'єктів.

Джерело: [4, с. 3].

Відповідно до діючого законодавства, витрати на реалізацію цієї політики здійснюються з двох фондів: Європейського сільськогосподарського фонду гарантування (EAGF) – передбачає прями доплати для сільськогосподарських виробників та заходи з регулювання аграрних ринків, та Європейського сільськогосподарського фонду сільського розвитку (EAFRD) – фінансує витрати, пов'язані з реалізацією програм сільського розвитку [5]. Важливими аргументами, що спонукали до чергового етапу реформування САП ЄС у бік “озеленення”, стали ті, що безпосередньо зумовлені тенденціями світового сільського господарства та необхідністю гарантування населенню ЄС доступу до безпечних харчових продуктів та продовольчої безпеки, зокрема, такі:

1. Зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію з одночасною лібералізацією аграрних ринків.
2. Реструктуризація платежів для сільськогосподарських виробників в рамках САП ЄС та спрощення адміністративних процедур у виділенні субсидій при переході на органічне виробництво та інші методи екологізації сільського господарства.
3. Зростаюче значення неринкового впливу навколишнього середовища, якості та гігієни виробництва, сталості природокористування.
4. Відповідальність за наслідки змін клімату.
5. Необхідність врахування зростаючих очікувань від споживачів щодо продовольчої безпеки та якісного харчування.
6. Посилення конкурентоспроможності сільського господарства.

7. Відсутність справедливості в реалізації САП ЄС для 27 країн-членів.

8. Необхідність застосування ринкових інструментів управління.

9. Співіснування великих та дрібних фермерських господарств на ринку.

10. Вплив САП ЄС на країни, що розвиваються тощо [6, с. 6-7].

З огляду на зростаючий тиск сільськогосподарського виробництва на природні ресурси та навколишнє природне середовище, виникла необхідність у покращенні екологічних показників на основі застосування сталих (sustainable) методів виробництва, що й стало поштовхом щодо реалізації нової моделі САП ЄС. Ця модель зорієнтована на “озеленення” сільського господарства, підвищення його сталості, що планується досягнути завдяки спільним та взаємодоповнюючим ефектам різних політичних інструментів (рис. 2).

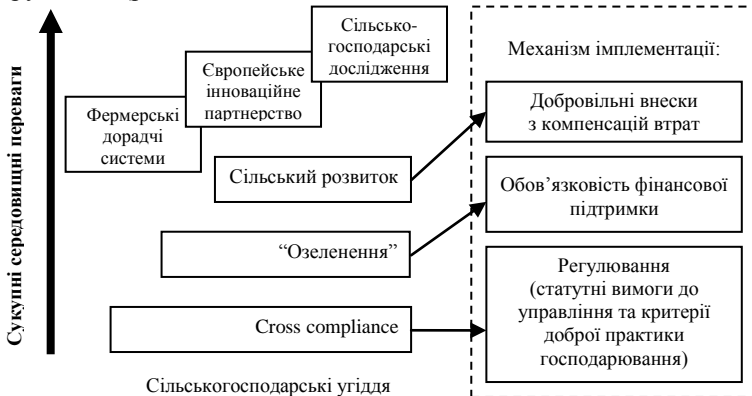

Рис. 2. Модель “зеленої” архітектури САП ЄС

Джерело: [4, с. 6-7].

На період до 2020 р. екологічна складова САП ЄС стосується жорстких вимог до сільськогосподарського господарювання, а саме: вирощування фермерами не менше 3-х сільськогосподарських культур, тобто обов’язкове дотримання 3-пільної сівозміни; відведення 7% площ сільськогосподарських угідь під екологічно чисті сільськогосподарські культури та резервація пасовищ. За умови недотримання фермерами зазначених вимог застосовуються штрафні санкції у розмірі 30% від суми дотацій.

Водночас “зелена” модель розвитку САП ЄС зорієнтована на стрімке зростання органічного виробництва та посилення вимог до

виращування екопродуктів. В ЄС передбачено застосування заходів щодо попередження зловживання в біогалузі. Пріоритетні зміни стосуватимуться виключень, за рахунок яких нежінська продукція потрапляє на ринок під маркою “біо”. Нові вимоги вплинуть на неорганічні корми та насіння – їх використання значно зменшиться. Відповідні зміни відбудуться у торговельному секторі: спеціальна система маркування буде впроваджена до імпортованої органічної продукції. Планується, що до органічної продукції, яка вироблена за межами ЄС, значно посиляться заходи з контролю за її походженням.

Таким чином, зростання ролі екологізації аграрного виробництва, широке розповсюдження органічного виробництва в ЄС формують основну сутність сучасної моделі САП ЄС, зорієнтованої на “озеленення” сільського господарства.

Оскільки Україна має широкий спектр можливостей для розвитку сільського господарства на екологічних засадах, то це дає їй право претендувати на частину європейського ринку органічних продуктів. З метою популяризації досвіду ЄС щодо впровадження основних елементів сучасної екологічно орієнтованої моделі САП удосконаленню підлягають організаційно-правові, виробничо-технологічні та ринкові інструменти вітчизняної аграрної політики. Комплексний підхід розвитку сільського господарства на “зеленій” основі повинен стати новим проектом України, поступово адаптованим до “зеленої архітектури” сучасної САП ЄС.

Література

1. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес; пер. з англ. Р. Ткачук. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 871 с.
2. Agriculture in the European Union: report 2013 / Directorate-General for Agriculture and Rural Development, 2013. – 337 p.
3. EUROPE 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth / European Commission. – Brussels, 2010. – 32 с.
4. Overview of CAP Reform 2014-2020 / Agricultural Policy Perspectives Brief. – N°5. – December, 2013. – 10 p.
5. Regulation № 1306/2013 of the European parliament and of the council of 17 december 2013 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing council regulations № 352/78, № 165/94, № 2799/98, № 814/2000, № 1290/2005 and № 485/2008 / Official Journal of the European Union, 2013. – L. 347. – С. 549–607.

6. The Common Agricultural Policy: A partnership between Europe and Farmers/ European Commissioner for Agriculture and Rural Development. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.– 16 p.

7. The Common Agricultural Policy alter 2013 – Public debate [Summary of contributions] / European commission, 2013. – 37 p.